



Лаза Лазаревић

ПРИПОВЕТКЕ



PORTALIBRIS

Лаза Лазаревић
ПРИПОВЕТКЕ

Copyright © PortaLibris, 2017.

Сва права задржана укључујући право на репродукцију
у било ком облику у целости или делимично.

САДРЖАЈ

Ветар.....	1
Први пут с оцем на јутрење.....	31
Све ће то народ позлатити.....	49
На бунару.....	65
Школска икона.....	83
Швабица.....	129
Вертер.....	183
Речник мање познатих речи.....	231

ВЕТАР

Био је ред на њега, на Јанка. Он је овако причао:

Кад сам се вратио „озго” у Србију, добио сам место у министарству и живео сам с мајком од моје плате и њене мале уштеђевине. Живели смо лепо и задовољно! Нарочито је моја мајка била задовољна што јој нисам довео „из Париза каку Швабицу”, па да „не уме с њоме ни говорити”.

И ја сам био задовољан што сам нежењен. И мада је мајка почесто навијала да јој доведем „одмену”, ништа ме није вукло пред олтар. Није да сам ја из принципа желео остати нежењен, него – не знам ни ја! Напротив! Ја сам сасвим делио назоре моје матере: „све са светом и кад је чему време”, али сам све то ипак остављао времену и случају. Случају? – Јест! Ја „болујем од случаја”, па сам ваљда мало и фаталиста!

Дакле, тако смо ми живели – добро! А и како друкчије могу живети мати и син? Он је њој увек, увек добар. Она ме је још непрестано суботом мила, давала ми савете, пришивала дугмета на кошуљу, опирала се по којој жељи и трудила се да одржи свој ауторитет; али кад сам ја већ нешто учинио, кад је нешто било свршено онда је било увек и – добро! И ако бих се ја сам за нешто учињено кајао и кињио, она ме је сама разговарала и доказивала да је баш тако добро како сам урадио. Добро и онда кад ме је, дан пре тога, свом својом речитошћу од тога одвраћала.

Боже мој, како су биле велике наше матере! Оне су имале праосновне, чврсте, просте принципе који су исписани у

сваком буквару; а држале су их високо, с поуздањем и мало кокетним поносом, као витез свога доброга сокола. Није било никаког питања ни задатка живота, ма како он био тежак, а да га оне одмах лако и просто не реше. Над апсолутним тешкоћама уздизале су се својим високим и истинским религиозним осећањем.

Моја се мати мало и слабо шалила. По једанпут у години дана ја бих јој легао главом у крило. Тада би ме она чешкала по глави и говорила као малом детету: „Куждраво моје, ти слусас маму!”, али као да се одмах и застидела тога, јер би увек додавала: „Тако сам те увек мазила кад си био мали!”

Неких пута после вечере ја запалим цигару и кажем: „Мамо, седи ти! Идем ја мало у кафану, чека ме Јоца, доктор!”

– Седи, богати, да се мало разговарамо. Жељна сам те. Хоћу твом Јоци да кажем... хоћу да му кажем... треба ви, брате, обојица да се жените!

Мене као стид:

– Е, богати, мамо, боже здравља! Док будем имао већу плату!

– Доста је, хвала богу, паметноме. Кад, ако бог да, будеш имао деце, стићи ће и боља плата.

Ја се још више стидим, али се и куражим:

– Е, дабогме, а чиме ћу хранити децу?

– Бог с тобом, не говори тако! А чиме други свет своју децу храни?

– Јесте, али ако ја узмем сироту?

Моја мати се испрси на столици, уозбиљи се и свечано ме гледа:

– Бог с тобом! Нека је она срећна и ваљана, па куд ћеш већег богатства?

Ја се сасвим ослободим:

– Ама, богати, теби би било свеједно баш ако бих се ја оженио и без новаца?

– Бог с тобом, шта говориш којешта? Нека је само теби драга и нека је честита. – Тако ми бога!

Она се иначе никад није клела богом, а и мене је псовала што сам био уобичајио уз реч „богами!”.

Ни иначе није она марила за какве свечане изјаве. Али је увек, кад год је говор о мојој женидби, узимала тако неки значајан, тајанствен и свечан израз, као да је говорила о томе где су јој ствари и како да је обуку кад умре. Због тога ме је нешто копкало да погдешто поведем разговор, само да је видим у таквом расположењу и да чујем да она рекне: „богами!”.

После тога ја још седим и не дижем се од стола. Палим још једну и још једну цигару; а она ми прича. Палим још једну и још једну цигару; а она ми прича. Прича се увек морала свршити „моралом” који она уосталом не интерпретише и не гура ми га под нос. Није бар никад рекла нешто налик на „ова басна учи”, али је зато ипак волела да снажнија места истакне и понавља. – Волела је, на пример, да прича како аранђео није слушао Бога, те узео душу неке самохране бабе, а поштедео мајку ситне деце. Тада га Бог шаље, те да му „са дна мора” доноси и разбија камен, и унутра су два жива црва. – „А ко се за њих стара?” пита Бог. – „Ти, Господе!” одговара аранђео. – Ту се цакле очи моје матере. Она, као врстан, поштен, одушевљен адвокат, дигнутим, звонким гласом и испруженим кажипрстом понавља тежину, „морал” приповетке: „Чујеш”, каже „ко се стара за ова два црва?”, а аранђео се узврдао, поцрвенео, гледа преда се: „Ти Господе! Ко, него ти?”

Обично после таквих приповедака ја сам њој давао *Касију царицу* или *Доситејево Басне*, па сам ипак ишао у кафану да се нађем са Јоцом доктором. На женидбу, наравно,

нисам ни мислио, а о аранђелу сам и из раније имао тврдо уверење да је он од те његове афере сама слепа послушност.

Волео сам јако мог друга, Јоцу доктора. С њиме сам провео детињство и мислио с њиме лећи и на чамову даску. Често сам једва чекао да га нађем, па сам после пристајао и да га пратим чак и по његовим визитама, и да га чекам и пред туђим вратима. Дао сам се малтретисати и његовим латинским речима и реченицама. Шта ћу? Волео сам га, па сам све подносио!

Једно послеподне ја сам, као и обично, шетао с њиме. Он ме одведе у болницу где ја обично седим на његовој „канцеларији“ док он не обиђе и не види има ли шта ново. Тога дана се он преко обичаја задржа, а ја из дуга времена изиђем и станем шетати ходником. Не знам зашто, али никад нисам смео завирити у собе где су болесници. Тако ми се чинило да је тамо нешто тешко, тамно, мистериозно! Гатке из детињства: о доктору који убија здравог човека само зато да види како је могао оздравити од некакe тешке болести; и о неком другом доктору који се дао исецкати на парчета и закопати у ђубре, и кога су после нашли здравог и читавог, али, стога што су га прерано откопали, био је тек као мало, новорођено дете; приче: о рађању са сабљом на руци, о „лековима од смрти“, о оживљавању умрлих и о сахрањивању живих, о гујама у срцу и – сто којекаких будалаштина: све се то потенцијало у једну моћну гужву и клупче, и тако ми се чинило да би се то све почело снурати и одмотавати чим бих ступио ногом у собу где су болесници.

Баш сам ја, шетајући по ходнику, почео о томе размишљати и падати у неки сан из раног детињства, а Јоца у тај пар изиђе из једне собе и, видевши ме у ходнику, ухвати ме испод руке:

– Хајде, море, уђи слободно! Неће те нико ујести!

– Знам да неће!

Момак који га је пратио отвори једна врата. Мене би стид.

– Изволи! – рече Јоца.

– Хајде ти напред!

Он уђе. Уђох и ја. За нама његов асистент, па онај момак.

Затворише врата.

Видео сам једну велику, светлу, високу, чисту собу. С обе стране кревети с белом простирком. Крај кревета мали сточић с чашама, плуваоницама, медицинама и понудама. Момци, у дугачким и белим кецељама и меким ципелама, лако ступају по поду и пажљиво гледају у Јоцу. – У соби је било с обе стране – не знам колико – кревета. два или три била су празна, у другима су лежали болесници. Неко је од њих био покривен и преко главе, неко је повисоко лешкарио, неко седео. Чини ми се да су подједнако обучени, али нисам видео како, само сам приметио велико коштано дугме под грлом у онога бледог младића у углу што држи плуваоницу под носом и што му је с преда на два места крвава кошуља. Знам да је у соби била тишина. Сви су пажљиво гледали у Јоцу и одговарали му махом кратко, али не знам шта. Још ми се учинило да су га с поштовањем и поверењем пратили од кревета до кревета.

Па добро! Па шта је то, врага, што ми је тако страшно насело на груди? Та овима је људима добро! Они су у чистом, једу добро, услужени су, имају ваљаног лекара! Па онда, ето ја сам ту, ја све то гледам. Није могућно да су то оне будаласте приче из детињства што ми и сад матором не дају дисати! Није могућно тим пре што је основ мистериозности у лекару, а лекар је овде Јоца, мој Јоца. Није то, дакле, оно од чега је мени тако тешко. А ипак ми је, и опет ми је тешко!

Ја сам с неком тугом и плашњом гледао избелела лица и њихове изразе. Нисам чуо ништа што је Јоца говорио с

њима. Нисам ни осетио како сам се вукао за њим из собе у собу. У мени је било све неодређено, влажно, мекано, као она цицвара што је болничар скиде једном с образа.

Ајаох! Страшне слике!

Уђосмо у једну малу собу. Била су само два кревета. Један празан, а на другом један човек. Он је седео лицем окренут нама и гледао је у нас. Ох, боже, какав је то поглед?!

Он гледа у нас; видело се да гледа у нас, али му поглед беше упрт за читав педаљ поврх нас. И што му се ми више приближавасмо, поглед се све више ближио тавану.

А лице! На њему је било нешто тужно, па – не умет вам друкчије описати – па весело! Поверљиво, благо, куражно, па десператно. А све скупа страшно, нејасно и укочено.

И на моме другу Јоци видео се један тежак утисак. Он приђе с пуно озбиљности и љубави болеснику и пружи му руку:

– Како си, брат-Ђоко?

Болесник докопа срдечно пружену руку обема рукама, поклони се онако седећи на кревету тако дубоко као да је хтео пољубити у руку лекара, па гледајући преко главе моме другу одговори гласом у коме сам чуо поверење, десператну наду, слепу преданост...

– Добро ће бог дати!

Страховита и безутешна мисао сену ми кроз главу. Та ово је слепац!

– А? – упитих ја очима Јоцу.

Он ми руком показа таблу више главе болесникове. На табли је стајало латинским речима, а по моме преводу: „Сушење очњег живца”.

– Еда што осећаш боље? – рече Јоца гласом који је требао да показује индиферентност и поуздање, а у коме сам ја ипак чуо усиљавање за тешење.

– Боље, хвала богу! – рече болесник. – Баш осећам кад ме господин помоћник удари на ону телеграфску машину да ми вади ватру, а да ми раде нерви!

Ја дирнем Јоцу за рукав и млатајући рукама и преврћући очима покушах да га упитам: „Зар баш нема никакe наде?“

Јоца, познатом маневром, запевши нокат од палца за секутић и одапевши, даде ми знати: „Хич!“

Неки ме хладни зној обузе. Ја побегох из собе и седох на једну клупу у ходнику. Кроз отворен прозор пиркаше са оне липе сладак, миришљав дах.

– Не! – рекох ја. – Већи је онај горе и од мога друга Јоце! Он ће дати *ономе*.

Тада чух из једне собе загушљив и болан узвик:

– Јаој, моја мајко!

Ах! И књига живота поче ми се отварати.

То ли је оно што ми тако притискује груди кад видим ове људе! Они имају, истина, све и свја, па ипак они немају ништа! Они немају свога болећега, немају... мајке!

Али онај, онај човек! Ко је тај човек? Шта ме то толико вуче њему? Шта је то тако силно и страшно, па ипак тако неодољиво слатко у њему? Је ли то победа, јад, невоља, чемер, што ме вуче њему, а ипак ме тера из његове собе? Зар ја нисам видео стотину слепаца, па ипак ме ниједан није потресао више од ког гроша!

Јаој, та ја њега познајем! То је.. чекај, молим те!... – То је!... Не, не! Откуд бих га познавао? Не може бити!

Јоца изиђе и узме ме испод руке.

Он преко рамена нареди још нешто помоћнику, називљујући болеснике познатим начином: „Број тај и тај“.

– А он? – рекох ја

Јоца ми погледа у очи:

– Број 17? Њему, брате, ми чинимо само оно што је у нас реч „утехе ради”. То јест, заваравамо га да не остане без оне једине животворне и божанске медицине, без наде!

Ућутасмо.

Али ја њега ипак познајем! Или га, ваљда, познајем по оним мојим величанственим молитвама кад ми је било дванаест година или по оном погледу коме недостаје цео свет; или по она два црва у камену са дна мора, или по Шекспиру; или... тек ја њега познајем!... Али није, забога, не познајем га!

Чим изиђосмо из болнице, сретосмо нашег друга Мишу на фијакеру. Он стаде, потрпа и нас у кола и одвуче на Саву, где смо се поштено искупали.

Купање оживи човека и опет га њиха и успављује.

Ја сам с мамом слатко вечерао. У неком полусаном, галичљивом и слатком расположењу слушао сам после вечере њене тихе приче о „катанама”, о владици што је у самоубилачкој намери скочио с горњег ката кроз прозор и остао мртав на месту, о Ђорђу што је радио с мојим оцем, о мом стрицу који се разболео и умро чим је на стару кућу назидо горњи кат, и још о многоме којечему.

Мало пре окупан, крај чаше вина, кроз дим од дувана, љушкан њезиним слатким причањем – гледао сам је и мислио. Много сам мислио, много. И много сам хтео да кажем, и казао бих много да ме није, не знам зашто, стид. да сам могао, да сам смео, ја бих јој казао... казао бих јој: слатка моја мајка!

Ух, а они у болници! Па онај што виче: „Јаој, моја мајко!”
Па онај!

Бестрага све! Није ни моје срце бачванска равница. Баш нећу више никако о томе да мислим!

– Је ли, мамо, како се носио онај златан пушћул што га ти још чуваш у орману?

Онда ми је она причала о њеној свадби. Ах, како је она то умела да прича! Сасвим, сасвим друкчије него Густав Дроз¹!

И тако полако претурисмо десет сати.

– Спава ли ти се, дијете?

– Богами ми се спава, мамо. Купао сам се!

– Па хајде да лежемо!

Легосмо.

– Нека – каже мама – ја ћу угасити свећу.

Знала је да ја то волим. Је ли то моје подмлађивање, спомен на давно прохујало детињство, али мени је тако мило кад ја склопим очи, предајем се покоју, отпуштам стражу и опет знам да мајкино уво слуша сваки мој дах, да свећа још гори, да њено срце шилбочи.

Осећам како ми се тресе ресица, како таласи пљускају, али је вода врућа и црна као мастило. И Мојсило илиџар цеди лимун и струже со с кифле у базен. Бућ! Одох под воду! Јаој, ала ме нешто гуши!... Удавих се!... Јаој! – Нешто ме хладно дохвати за перчин и извуче. Јаој, оне очи!

– Лези лепо, сине, нешто ружно сањаш, па јаучеш!

Хвала богу! Али какав је то сан? Сад сам будан, а? Али као да ме неко нечим што звечи а не боли лупи по глави. Ја скоких и исправих се у кревету:

– Мамо!

– Шта, брате?

– Видео сам онога... онога... како се зове?... онога чича... чича-Ђорђа! Јест, чича-Ђорђа. Знаш онога! Ја сам био мали. Онога што је радио с татом! Знаш?

Сад и моја мати скочи из кревета:

– Ђорђа Радојловића?

¹ Г. Дроз, француски приповедач (рођен 1832. г. у Паризу), писао је и неке новеле из младеначкога (брачнога) животога.

– Њега!

Сад се морамо вратити натраг. Натраг са мнош за читавих мојих двадесет година! Ја ћу испричати своја сећања о чича-Ђорђу и све оно што ми је мати причала о њему, о Ђорђу Радојловићу. Не бригајте! Ја ћу се трудити да будем кратак, тако кратак како само може бити кратак човек који долази код сарафа да за једну монету узме другу која му у онај час треба.

Те ноћи ја сам с мајком провео у кревету седећи, и ово је укратко моје сећање и – наш разговор.

Пре двадесет година био је мој отац трговац на гласу, и радио је ортачки с Ђорђем Радојловићем. Не знам колико су година били ортаци, али у то доба, пре двадесет година, појави се код нас ватра из магазе! Ја нећу да се упуштам у све у оно доба могућне комбинације „откуд ватра!” Нећу да описујем како је мој отац тада пуцао из џефердара на калфа-Јешу, и како је тај Јеврем био бамбадава три месеца у хапсу, нећу да... али не! Нећу баш ништа! Дакле, ватра се брзо опазила у магази. Одатле она дохвати чардак са шишарком, шупу с ветрењачама и с ракијом, па дућан с целим јеспалом, и од куће остадоше само наше две собе. Тада – али с муком и болом се сећам ових тешких успомена – тада мога оца здрпи једна ужасна грозница. Он паде у кревет, залепи негде везикатор и – умре! А Ђорђе, како мама вели, ни мање ни више, него поче код другог радити. Шта је са мнош и с мојом мајком било – то је друга ствар! Али шта је с Ђорђем који сад у овај пар гледа у таван кад хоће да вас „прогута погледом”, шта је с њиме било? То зна унеколико само моја мати.

Он, каже мама, после те наше несреће био је прво ушинуо леђа вукући ону ноћ воду, па је сутрадан погурен дошао нашој кући и – смејао се! Каже: „Виде ли ти, сека-Соко, нашу лимунацију!” Па онда је почео, каже мама, ситно,

ситно да се смеје, док му нису удариле сузе и док није почео сасвим грцати.

Онда је испод пазуха извадио један читав сомун и дао га мени. Сасвим се лепо сећам тога сомуна и онога везикатора што су га залепили тати. Бадава! Ја сам видео претравлено и исплакано лице моје мајке, с тајанственим осећањем слушао реч „везикатор”, мирисао паљевину и чађ, али ипак онај хлебац што га донесе чича-Ђорђе необично ме је слатко голицао; и залогаци од њега тако су одсудно брисали све моје интензивне утиске, као четка с кречом оне за нас пуне значаја речи и слике што смо их ми угљеном писали по зиду од школе.

Често је, каже ми мати, доносио чича-Ђорђе сомун испод мишке и куповао нам дрвâ, све док, опет његовим настојањем, не би покупљена вересија и „ми” се разортачисмо, па ја с мајком дођох тетки у Београд и пођох даље у школу, а он оста у Н.

Од то доба и мајка је морала распитивати за њега, и ево свега што се о њему знало:

Ђорђе је тада почео парчетарити, али кад се покупи вересија, он поче опет за се радити. Жена му умре, и он оста с једним женским дететом сам у свету. Тада он узе своју удову сестру у кућу и пуних седамнаест година, не скидајући ни дан ни ноћ с колена закачке, богзна те не би и опет дошао до зелене гране, али га очи почеше издавати. Он потрча и бабама и лекарима, и не жаљаше ништа говорећи: „Нашто ми, брате, и руке кад очију немам?” Али болест освајаше. Лекар у нашој варошици диже руке, али му тада казаше људи да му се то само навлачи бело на око, и да то могу београдски лекари да скину, или, као што бабица још утешљивије и убедљивије рече, да „апелирају”.

Ђорђе, или управо његова сестра, продаде све. Извадише неки стотињак дуката и дођоше сви троје у Београд.

Лекари му рекоше да се не може оперисати, него се може не знам шта друго покушати, али зато треба да лежи у болници. Он пристаде. Сестра му с ћерком узе стан у близини, а он с поуздањем у бога уђе у болницу.

У болницу, ту где сам га ја опазио.

– Дакле, ти велиш видео си брат-Ђоку у болници? Баш њега!

– Њега!

– Куку мени! А шта му је?

– Не види ништа!

– Помакни се с тог места, дијете! Како, наопако, да не види?

– Не види ништа! – рекох ја, а позната јабука заседе ми у грло.

– Па.. има ли му... лека?... Шта каже, твој Јоца?

– Ништа!... Каже... осушио му се нерв... каже, срж од ока... осушила се!...

Ја почех готово гласно да плачем.

И моја мати.

– Па где је, где је?

– У болници.

– Знаш! Али може ли му се отићи... Штогод однети?... Понуда?...

– Може... Ја ћу казати... Па наш Јоца!

Видео сам још како се „плави од истока“. Осећао сам како чича Ђорђе не види то плаветнило и – кад сам се пробудио – видео сам да је девет сати, и да је моја мати, забрађена, држала под мишком једну велику плетеницу и у руци боцу с вином.

Тога дана била је недеља. Нисам морао ићи у канцеларију. Кад сам се пробудио, осећао сам се уморан и, разуме се, одмах сам себи објаснио свој умор неспавањем, а неспавање, опет, Ђорђевом судбином, који као да ми је постао

рођак у неку руку. Али кад сам видео маму с хлебом под мишком и с боцом вина, и моја се „савест” умири, и, чим је пољубих у руку и рекох „збогом!”, ја опет заспах.

Богзна докле бих ја спавао, да не чух њене речи:

– Хеј ти, ленштино! Диж се!

Осетим и руку мамину како ме чешка по коси.

Одмах се дигнем.

Кака је била мама! Како блага, лепа, тиха, озбиљна, свечана!

Причала ми је много. Пола кроз сузе, пола, опет, намргодивши се и севајући њеним благим и озбиљним очима. Своје је приче зачињавала својом филозофијом о животу, образу, о срећи, о суду и тако даље, а све се то, опет, свршавало једним великим богом.

Ја сам тога дана нешто упамтио што никад заборавити нећу и не могу. Видео сам сасвим изненада и зачуђен да је она налик на чича-Ђорђа. Ја не знам како то да вам кажем, како да опишем, али је сличност необично јака. Много сам о томе мислио, и сад ми се тек чини да сам тада и на њој видео онај исти израз лица, ону исту тишину душе, оно поуздање, поуздање у – Бога!

– Отиди опет кад стигнеш! – каже ми мама. – Отиди, јави му се; обиђи га, сиромаша, док је још овде. Каже да ће кроз који дан натраг у Н.

– Натраг! А што?

– Богами, у оној муци и невољи ја не знам ни шта ми је говорио. Знам само да рече да ће да иде. Питај твога Јоцу!

Ја се одмах умијем, обучем и уљудим. Нисам хтео ни каве пити, него одмах отрчим у болницу.

Било је већ близу подне. Јоца је био, како ми рекоше, одавна свршио визиту и отишао. Ја се јавим помоћнику и уђем у „малу собу”.

Али тек што сам био отворио врата и видео онај Значајан поглед који, кад су врата шкрипнула, беше укочено управљен поврх њих – тек сам, велим, одшкринуо врата, а неки затварач који осећам да је унутра, у мени, хтеде их против моје воље и силом залупити и оставити ме напољу. Ја јуначки отворим широм и ступим слободно унутра.

Али не умем да корачим. Рекох да сам фаталиста! И тада ми се учинило да се нешто значајно са мном збива, да се моја судбина решава.

Соба је била окречена... не!... осветљена... не!... озарена неком фосфорастом, љубичастом неком... ја не знам ни сам каком светлошћу!

На кревету покрај чича-Ђорђа седело је женско створење, и оно је гледало, и гледало у мене. Али тај поглед био је нешто сасвим друкчији од Ђорђева. И тај је поглед долазио, истина, озго, али је се спуштао кроза ме и слазио још за читав хват у земљу. Ја сам бар осећао горе на темену рупу и доле за патос заковане ноге. И онда сам се знојио, кухао, топио и напослетку био хладан као леденица

Молим вас, мало да се издувам!

Дакле та девојка имала је црне очи велике, тако да је од њих дувао неки ветар, и нека промаха ме одмах ухвати и укочи целу леву страну. Коса и обрве биле су јој плаве, те је зар тим више одскакало оно црнило, као што кроз земљане опкопе јасније и значајније вири грло топовско. Стаса је била средњег и снажног. Нешто заносљиво, мраморасто бело, чврсто и еластично се свијало у гипке, обле линије, пуне живости, снаге и једрине. Све мирише на пролеће, издашност, пластичност; али то што она седи крај Ђорђа, и његов поглед и њен поглед, то ју је опет дизало високо горе у зрак идеала. Моје рањено срце поче клецати и најзад покушавати да се поштапа на језик, али он се већ узео и обамро.

У тај пар паде ми на памет што ми мати рече у једној прилици кад сам се збунио: „Богати, дијете, та ти си светски човек!” Паде ми, дакле, на памет да сам ја „био у Паризу” и да сам „светски човек”, па изгњечим своје срце као *charreau claque* и слободно корачим напред. Поклоним се њој, па пружим руку Ђорђу:

– Добро јутро, чича-Ђорђе! Познајете ли ме?

Он узме моју руку обема својима, изврте главу на страну и, са стране гледајући преко моје главе, поче се нихати, као заушћујући да ми нешто одговори.

Ја му прискочим у помоћ:

– Каже ми мама..

Али ме он одмах прекиде:

– Та ти си, Јанко! Гле! А како да те познам? Била је сека-Сока, и надао сам ти се. Али... пиха, кад је то себе било! А, после, он ме руком поглади по бради – како да те познам? Пуштате, брате, те браде као попови, па не може човек ни да вас позна. Онда, онда знао сам да си имао између обрва белегу од онога фириза, видиш! – Он руком хтеде да се дотакне девојке, али је она била давно уморена и стала чак код оног другог празног кревета. – Видиш! Још као да се познаје!

Он се добро загледа у прозор, а мени између обрва метну прст.

– Мама ми је причала – рекох ја, а око ми оде за срцем и закова се за девојку – мама ми је причала пуно којешта за вас, а и ја се сећам...

Ох, боже, ти који си свемогући; ти који си васкрснуо Лазара и који си чак од воде начинио вино! Ти! Ти ми одреш језик!

Нећеш?

Е, хвала ти бар што си ми послао помоћника!

Помоћник, то јест болнички помоћник уђе.

До врага! Бар је његов посао овде да гледа само Ђорђа!

Наопако! Да нисам – љубоморан?

– Хтео сам – каже он Ђорђу – да вас електришем; али сад имате друштва Не, не! Молим вас, свеједно, могу ја последне! Али, молим вас, мени је сасвим свеједно, ја још волим последне. Баш сам већ уморан, а и време је ручку.

Он седе на празан кревет, а поред девојке која је стајала

– А шта ви не седнете, госпођице? Молим вас, изволите!

– Молим, господине!

Девојка седе на једну столицу чак код фуруне, ја седох до помоћника на „празан” кревет.

Помоћник, светски човек, трља руке:

– Па како је, газда-Ђоко, како је?

– Добро ће бити, ако бог да.

Девојка се мења у лицу, бледи, и израз лица почиње да се крути и да се навлачи неком стравом и озбиљношћу. Њене обрве дигосе се на крајевима, а угнуше на среди. Очи се још јаче отворише. Из њих је севала тама.

– Видите ли моју руку? – рече помоћник, машући руком испред болесника, а гледајући у мене.

– Видим – рече Ђорђе – видим, плави се. Видим прсте!

– Прсте?! – рече помоћник с неком болном иронијом.

– Видим онако, плави се!

– Па колико има прстију?

Он метну обе руке на леђа, и као човек који пружа непобитне доказе, гледаше у мене.

– А? Колико? Можете ли да видите?

Ах, јадни Ђорђе! Он опет искриви главу и, сасвим поред помоћника гледајући, рече:

– Четири! Чини ми се четири! Не видим баш добро!... Е, а што ти сад опет плачеш?

Ми се освртосмо и видесмо његову ћерку окупану у сузама, с рукама стиснутим у крило, с погледом закованим за патос, али ни даха, а камоли јецања да чусмо.

Ђорђе је видео ушима. Он се окрете упола њојзи:

– Ама што ти плачеш, што срдеш бога? Ето господина доктора, па и господина Јоце. Је ли они кажу, они ваљда боље знају од тебе.. Кажу... дабогме... Немој плакати!

Леви крај усне задрхта му. Он не рече шта кажу Јоца и његов помоћник: али је мени било исувише јасно да је мишљење Јоцино и његовог помоћника требало да буде повољно, не Ђорђа, него његове 'ћери ради. Видео сам да је Ђорђе не само хтео, него да је и морао да види.

Па и помоћник се изгуби. Он хтеде да прискочи чича-Ђорђу, па се обрте девојци, поче млатати рукама и одсутно викати:

– Та да, дабогме... Онај, онако... Знате... да.. дакако!

– Ето видиш! – каже Ђорђе. – Још каже господин Јоца: док одемо у зеленило, биће још боље!

Сад помоћник поче мени озбиљно доказивати:

– Разуме се, дакако! Ваздух, па зеленило, па кретање, па... све то у неку руку убрзава опток материје и реституише организам... о томе нема сумње.

– О томе нема сумње! – рекох и ја, тек да се нешто рекне.

А девојка исто онако сеђаше, исто онако руке држаше, исти поглед, сузе – све! И опет беше на њој све друкчије, све као обамрло, обешено, без израза! Око њених очију, а по лицу, као по неком платну живота, као да је неко почео замазивати бело, бело, бело, далеко, пустош, бесконачност, и само као да се тамо чак у дну, у страни, једва приметно, неразговетно опажа један крајичак неба

Сви смо ћутали. Помоћник је пребацио ногу преко ноге, цупкао, гледао у таван и наместио уста као да ће да звижди. Мени је нешто играло пред очима, те ми се чинило као да се Ђорђе с неким рве. Тада се из његовог као стакло мртвог ока откачи атом леденог очајања и као лавина падаше све

силније и огромније наниже: прегази нас двојицу и здружи девојку.

Она поклопи очи рукама, и суза њеног оца паде у море њезиних суза

Не знам колико смо ћутали.

Онда Ђорђе прво обрису око, и поузданим, чисто веселим гласом обрте се помоћнику:

– А ко ће мене тамо анализирати?

– Шта?

– Та ово, како га зовете? Ова машина!

– Да се електришете? Па то више не треба. Ја мислим, а, што је главно, и господин Јоца, да сад треба само да сте у зеленилу.

– Ех, тамо где ја мислим баш је зеленило! А и воде су у бога дивота! Шума је, трава је, луфтови су!

Ја и помоћник се прибрасмо. Говорисмо дуго о свежем ваздуху, о ровитим јајима, шетњи и о природи „која ради”. *Природи* оној којој се остављају оваки болесници. И то као да и девојку донекле умири. А Ђока нам и сам већ узео причати о неком његовом својаку: како је био на самрти, како су га доктори већ оставили, како су му палили свећу, а доктори саветовали да се остави „на природу”, и, напослетку, како је тај његов рођак са својом природом победио и болест и докторе.

Ја се дигох. Опростим се с Ђорђем, који ми рече да ће ускоро на пут, али ће доћи да се опрости с мамом. Опростим се с девојком:

– Збогом, госпођице! Бог ће дати па ће све добро бити! У оваким приликама ја, као лаик, а наравно, судећи по здравној памети и познавајући моћ природе, ја мислим да изгледи, ако не на потпуно оздрављење, а оно бар... ви већ знате.

Их, ала сам глуп! Па где је, опет, та квака? Као да су врата два километра од мене!

Тога дана после ручка лешкарио сам на кревету и размишљао. Није вајде.

Данашњи мој састанак у болници начинио је на ме силан утисак! Покушао сам да га „аналишем”. Ја неки пут волим да будем „филозоф”, па да „хладно судим”. Нашао сам да је утисак у основи тужне природе, јако тужне природе. Наравно, без икакве муке нашао сам и зашто је тужан. Па ако се и с чим може упоредити свет, то је с очима, а ако се и с чим могу очи упоредити, то је опет са светом. Па још кад тај свет стоји преда мном, па су те очи моје, па кад их – нема ни једног ни другог! – Онда сам даље „аналисао”, даље, редом, иако ми се нешто, ја не знам још шта, све трпа преда ме и каже ми: „Хајд сад узми мене!” „Хајд, тури мене напред!” Али ја се не дам. Ја с немачком хладноћом систематски разрађујем материјал и остављам оно нешто напошетку, мада ми оно опет и непрестано искаче пред очи. И то као да је нешто утешљиво, пријатно, слатко. Редом, редом! – Потреса ме, дакле, тежина ситуације – кратко и јасно! Потреса ме мој однос према предмету пажње, моји лични односи, па моји фамилијарни односи. Потреса ме онај грандиозан утисак на моју добру матер. Потреса ме осећање моје немоћи да помогнем човеку који је помагао некад нејакоме мени и остављеној мојој мајци. Потреса ме... Али не!... Нашто сва та комендија? Нашто претварање, нашто лагање себе сама?

Дошло ми чисто да плачем!

Какав један „систем”, какво „филозофисање”! Ја хоћу да пустим срцу на вољу, хоћу да исцедим сласт из ове туге, хоћу да мислим на њу! Јер она је утеха и живот!

Ето. Ја тако волим чича-Ђорђа и тужим за њим, ја видим, ја поимам, ја осећам сву његову несрећу, и сâм сам

несрећан и безутешан. Али ја видим њу поред њега, и све добива други изглед. Она је уз њега оно што Васкрс уз Велики петак; она је, по моме схватању, имала задатак да га, поред све његове несреће, ипак усрећи. Она ће га и усрећити! Ја вам кажем: она ће га усрећити!

Бар ја бих с њом био срећан! Још како!

Тада се опет у мени поче копрцати „философ“ и „светски човек“:

„Лакше, лакше, младићу! Та ти, ти си видео доста очију из којих су севале мало оштрије стреле, али твоја париска уштиркана кошуља чувала је твоје нежно срце.“

Ох, боже, шта то све вреди? Ма шта ја радио, мене је ипак била понела, целога понела та мисао. Ја сам огледао да је се отарасим, али сам се опет, грчевито и весело копрцајући се, предавао њој, покривао се њом и увијао у њу, као оно што голишава деца скачу у хладан кревет и живо са узвицима увијају се у покривач.

Не знам у чему сам провео то послеподне. Нешто сам као покушавао да радим и радио сам – но можете мислити како! „Срце“ ме је вукло поново у болницу, али ми је „разум“ казао да ње тамо није. Бојао сам се да мама не опази на мени каку промену, па чим сам је опазио да долази у моју собу, ја сам одмах трпао моју цигару у уста и тражио жилице, док ми она напослетку не изброја седам кутија које су ми стајале под носом на моме писаћем столу. Почињао сам стотину некаких послова, али – све је ишло од зла на горе! Напослетку сам постао нестрпљив и нервозан. Поврх свега тога био је још и дан преко сваке мере топал, те ми чисто припаде нека мука. Пошто је већ било о вечерњу, ја се обучем и одлучим да тражим Јоцу, па да идемо на купање.

Јест, али где сад да га нађем? А он би ме, чини ми се, разбио и разгалио. Наравно, нећу му ја ништа говорити о томе што ме мучи – што да ми се, може бити, смеје? – али

ћемо бар проћеретати. Све је то лепо, али где је он сад?... Па ако га још не нађем?

Чисто сам се дао у бригу.

Али чим ја из куће, а он на капију.

С малим га нисам загрилио! Наговорио сам му за минут милијун глупости: како сам хтео да га тражим; да га тражим код њега код куће, да га тражим у болници, код болесника, у читаоници, у рају, у паклу, у...

– Море, шта ти је данас?

– Ништа, брате – рекох весело. – Видиш! Ја имам то – смеј се ти колико хоћеш – али ја то имам: да кад нешто силно мислим, кад мислим да ће ми се нешто десити, да ћу се с неким, на пример, састати, некога срести, или тако што, да ми се то баш деси! Ето, на пример, сад с тобом!

– Роткве! У хиљаду пута ниједанпут, па – ништа! А једанпут, па – закон!

Мени криво што он не пристаје у моје лудовање. Лакше би ми било. Напослетку, кад већ хоће да се препире и свађа, хајд, и то је кака така забава:

– А што се ти, опет, правиш важан? Ти мислиш: ако ти знаш да се бубрегом не дише, а, опет, да се у мозгу не прави жуч – да знаш све и свја?

Усиљавао сам се да „дођем у ватру”.

Али кад погледах Јоцу, ја се зачудих. Некака мрачна тајанственост била је на њему. Тако ми је био промењен, да сам изгубио сву вољу за „диспут”. Био је замишљен, па, рекао бих, и љут, и као да је с муком пратио мој говор, као да се усиљавао да се отргне од неке тешке мисли.

Или се то мени само тако чинило?

Да видим:

– Море, шта ти је данас?

Он се поче вртети, пруживши најпре врат и крећући раменима; па после поче издизати руке као што чини човек

кад га сврбе леђа, или га стеже хаљина под пазухом. Он је то чинио тако брижљиво, да је једва доспео да ми одговори:

– Ништа!

Не знам откуд ми дође у памет, а још мање откуд да му заједљиво рекнем:

– Да се ниси, море, заљубио?

Он позелене и – исплази ми језик.

Видео сам да није за разговор и оставио сам га све до после купања, и тек кад смо и пиво попили, учини ми се да ћу успети с мојим предлогом:

– Чујеш – рекох – хајдемо, болан, код мене да вечерамо!

– Дабогме, да ме још изгрди тетка Сока!

– Та који ти је ђаво, шта има да те грди?

– Па тако ... сто пута ... у невреме! ...

– Чујеш – рекох ја одсудно – немој бити, брате луд! Хајде да вечерамо!

Јоца за часак само замишљено зачкиљи очима, онда погледа мени у очи, и као да се разбуди, као да скиде неку маску, као да стресе нешто са себе:

– Хајде!

Дођосмо. Мама се обесели и устумара. Убрзо би постављена софра, и ми вечерасмо.

После задимисмо.

– Је ли, Јоцо – рече мама – шта је, бога вам, с оним несрећним Ђорђем, Ђорђем Радојловићем?

Као неким мађионичким штапом, преда мном се створише опет њих двоје. Ја чух како она нечујно плаче и како он криви главу, гледа у прозор и санћим броји прсте на помоћниковој руци. Он који је донео, кад нам је изгорела кућа, сомун под мишком, и...

Из Јоцина говора једва сам разабрао ове значајне речи:

Да се код Ђорђа суши нерв од ока. Да је болест неизлечива, да сад још нешто јадно и назире, али да ће за кратко

време вид сасвим пропасти. даље, да је Јоца покушавао још по нечим да задржи напредовање болести, али да је остало све без успеха, и он је казао отворено стање ствари и кћери Ђорђевој, а Ђорђу је такође морао нагласити тежину његовог стања. – Ђорђе има једног брата, калуђера у С., и тај га је звао к себи у манастир на неко време, те је Јоца уграбио ту прилику да га пошље ближе кући, јер ће напослетку „морати пасти општини на терет”. Казао му је још да ће му *може би*и зеленило у манастиру и „природи” донекле задржати, па и поправити бољку, итд, итд.

Мама је за цело то време тихо плакала. Само је понеки пут, предишући, испуштала речи: „Сиромаш Ђорђе!” „Сирото оно дете!”

– Верујте – каже Јоца – и мени је тако тешко, да вам не умем казати. Много ми је, чини ми се, лакше гледати човека за кога знам да ће наизвесно умрети. Али ово!... Па ми је и иначе некако прирастао за срце и он, и... и његова судбина! Мучио сам се и мучио, док сам се одлучио да му кажем да се у болници не може помоћи. Сад ми чисто нешто лакше. Чини ми се да ће ми пасти неки терет са срца кад оде из болнице. Сутра ће, мислим.

Ја скочих:

– Шта? Сутра већ!

– Сутра, богу хвала!

Сад наступи једна велика пауза у којој не знам шта је ко мислио, а ја сам само гледао Ђорђа како га она с тетком води колима, како он руком напипава ждрепчаник и како се побачке подвлачи под арњеве. Како се сви намештају, гледају је ли он добро, и онда – кас, кас, кас! Један облак прашине, и ништа се више не види!

Много сам још сањао и „филозофисао”. Разабрао сам се на месту где моја мати говори Јоци да ће му спремити

уштипака с медом, само нека он каже кад ће да дође на вечеру.

Али и Јоцино чело беше чудновато. Да ли то са Ђорђево судбине? – Па зар се доктори не науче већ једанпут на те утиске, зар не оуглају све то? Или можда?... Којешта!

И ту ноћ сам сањао. Сањао сам: а ја као идем неком ливадом. Све се зелени као јед, и у ваздуху нешто мирише, и негде кука кукавица, а, опет, испод ње – ја не знам откуд – али испод ње избија сахат! Однекуд пуше ветар, и то тих, топал, миришљав ветар, и шушти липа, и онда један јак вијор. И око мене је сад гора, пуста, мрачна гора, и преда мном је стаза, и опет кука кукавица. И чујем шеталицу сата, и она као говори: „Јан-ко! Јан-ко! и још нешто, али не знам шта. Све је само мрачније, и дрва се спуштају и савијају, и стаза је све ужа, и све се мање види, а нешто се провлачи и тешко корача. Тада ја видим девојку, девојку каке само на сну долазе! Она се исправи и поверљиво махну руком, и тако слатко каже моје име: „Јанко, Јанко”, и онда још нешто, али не знам шта, само осећам да је нешто предано, поверљиво – љубавно. Од ње нешто блешти, и гора се раставља и гиба, и све мирише; и она се гиба и све се више упија у мене. Тада ја познам њу, познам Ђорђеву ћерку, и крепко, и дуго и значајно јој стегнем руку. Али она има нешто у руци што смета да се моја рука сљуби с њеном, и ја одвих једно парче хартије. Гле шта је сад света! И сви упрли очи у то парче хартије, и сви виде да је то лутријска обвезница, и да се бројеви светле и блеште, те се једва читају. Рекао бих да су ми однекуд познати ти бројеви, нарочито онај с кукуљицом и капетанским чином. А, није! То је Јоца доктор! Гле како заљубљено гледа у њу! Познајем, познајем! Знао све! Ено онај исти озбиљан поглед на њему, који сам јуче опазио и коме сам се чуддио! Дакле то ли је! Наравно! А гле како се она хартија савила у фишек и из ње се просипа

знато! Блешти се, шушти и заноси његов сјај, а њих се двоје све више грле и љубе! Али, о чуда! Мени није нимало криво ни жао, напротив: мило ми је! Нека, нека, узмите се, будите срећни, ето вам новаца, ево вам и мог благослова! Ево, да вас овако по старински благословим, овако као владика унакрст! Само што ми је нешто хладно по листовима. Гле! А ко ми је то метнуо порцуланско око на лист? Та то је мртвац! Јао, јао! Не могу да вичем. Ма... ма...

– Сине, окрени се на другу страну!

Кад сам се разбудио, видим да свиће. Протеглим се и покушам да мој сан поновим, да га растумачим и да га упамтим, али ме мисао поведе далеко натраг:

Сетих се ње, Каролине! Сетих се кад сам јој главом лежао у крилу на клупи, у дражђанском Великом врту. Око нас шума и чисте стазе. Као да чујем Лабу, и детао негде кљуца, и у ушима ми зуји, и ја гледам горе и видим само небо и њу! Сав свет је она, и она сав свет! И у грудима ми се нешто све више шири, и одмах се напуни мишљу о њојзи, и опет се шири, све више, и опет је она, и само она што тако силно пуни и распиње моје груди. Ја је љубим и на груди стискам, а она затвара очи и сањајући повија се натраг и предаје се истој слаткој и неодрљивој срећној мисли. Ах, како сам тада срећан био, и опет тако „неискусан”, да сам мислио: ништа ме од ње раставити не може!... После се сетим Марије, ах, те прве и једино истинске моје љубави! Сећам је се као детета, сећам као – жене, али – не моје жене! У какав се мађионични, сањиви, срећни поглед склапају оне њене пуне очи! Ех, шта сам тада мислио, шта осећао, шта хтео? Зар да живим без ње, зар... Али један вијор! Па Станке се сећам! А и како не? Сећам се онога првога вечера што сам провео у њиховој кући. Ах, то вече! Ушао сам, невиђен, у предсобље. Од велике собе су била врата широм отворена. Она је седела за клавиром. Гледао сам је

са стране. Видео сам јој гипки стас како се лако њиха, повијајући се за рукама десно и лево. Погледом сам јој се провлачио испод пазуха и разбијао се о ону чаробну облину. Видео сам и њену облу руку, мишицу, и ону чудесну руницу на лакту. Осећао сам неки животан мирис у салону, мирис који, као у децембарско јутро, рези и сече и чини те подиграваш и летиш куд си пошао. – Чуо сам њену свирку, чуо неку дотле нечувену сонату. Али како је она свирала! – Ја сам одмах видео и осетио колико израза, колико срца, душе, племенитости, поноса, страсти, свега великог у оној што тако с осећањем оживљава и за небо везује наш орган слуха. Ја се чудим да јој још тог вечера нисам пао пред ноге, да јој нисам казао...

Али шта је, шта је то све? Како се све то губи, бледи и издише пред величанственом простотом мога најновијег познанства!...

Тога дана било је топло, али је дувао јак ветар. Погдешто би поједини вијор силно цимнуо прозором, или би напео стару потклубучену тапету на зиду, па би одмах одлетео даље; и док се око нас слеже прашина, чује се како у даљини хуји и све се диже у облак.

Ја сам с мамом седео после ручка и пушио. Ћутали смо. Чини ми се да смо обоје слушали ветар.

У тај пар врата се широм отворише, и уђе Ђорђе са штапом пруженим пред собом, са сестром и са ћерком.

Чини ми се да сам почео цвокотати зубима.

Сад ми је било све јасно! Сад сам видео шта ми је он и она! Сад, за који минут, и моја се судбина решава!

Био сам тако збуњен, да ми хиљаду којекаких планова и мисли дођоше у памет. Као удављеник, видео сам за тренут цео свој живот, не изузимајући ни мој јучерашњи сан, ни Јоцу у њему.

Понудили смо их да седну. Мама их послужи, а ја сам, опет, Ђорђу правио и палио цигаре. Пушили смо, тако смо много пушили, да се у нашој великој соби ништа није видело, и шеталица од сата као да се лактовима гурала кроз дебео дим.

Ђорђе је дошао да се опрости. Одлазак је ту, све је већ спремно. И запрегнута кола већ их не знам где чекају, и не знам где ће још вечерас на конак, па ће сутра рано да грабе даље да не знам где опет падну на ноћиште.

Разговарали су. Ђорђе је причао, као што обично раде прости људи, махом о себи. Само су све те његове приче, по добу, земљишту, личностима, познате мојој мајци, и стога су је интересовале. Ђорђе је причао прво и највише, а, ваљда из куртоазије, о моме оцу – о њему је много причао, и моја је мати гутала те приче. После је причао о сребрењацима начелниковим, о либадету што је везао његовој покојној жени, о ватри која је сагорела и њега и нас, о некакој помади од које расте коса, и шта ти ја знам. Често је се смејао тако слатко и куражно, да сам ја увек плашљиво погледао на њу. А она је била – затворена књига! Ја сам сваки час покушавао да кроз дим од дувана прочитам штогод, али на њену лицу стајаше, као на насловном листу каке књиге, нешто крупно и неразумљиво. Хтео сам и да јој бацим који „значајан поглед”, али или ми то није ишло од руке, или се она чинила невешта.

Напоследку, Ђорђе поче свој говор пресецати са: Хај... хеј!... Боже мој!... Ала се онда живело!... Остари се, па то ти је!...

Било је то у неку руку паковање мисли. Он је прибирао, слагао, утуткивао. Турао у празнине понеко: „даће зар Бог!” или „Бог све може!” – Али је покрај ковчега било доста ствари које он као да се затеже да потрпа.

Моја му мати прискочи у помоћ.

– Па шта сад мислиш, брат-Ђоко?

Он брзо покупи све око себе и баци пред матер. Рече:

Да се осећа боље. Да му је Јоца рекао да то може бити још боље. Да је, напослетку, божја воља, али он се нада од бављења у „природи“ код брата. А после, пошто више не може радити заната, да је наумио тражити службу.

Моја мати виде да је последње парче тако велико да не може у ковчег:

– Каку службу, брат-Ђоко?

– Па тако! На пример, код општине штогод. На пример... ја... тако... Ето, могао бих, на пример, како ћу ти казати?

– Оно јест, тако је! – рече мама и приклопи капак.

Дигоше се.

– Шта?! – хтедох ја, уплашен, викнути. – Шта, зар већ? Зар заувек? Зар је то могућно?!

Али ја не викнух, не „сруших небеске сводове“, него је-два прошаптах, и то – њој:

– Зар већ идете?

Она тужно слеже раменима и послушно показа очима на оца.

– И сад одмах седате на кола, сад одмах путујете? *Одмах?*

– Одмах!

Не знам како смо се опростили. Ништа нисам видео. Било је у соби и мрачно и загушљиво, и таваница се почела спуштати, и дим од дувана каменити, и све да те угуши!

Ја сам се руковао то знам. Знам да сам и мами стискао руку, и да ми је она, озбиљно смешећи се, рекла: „Збогом; али ја ћу само до врата!“

И врата се затворише. Мама се врати. Чујем у авлији кораке и лупу од батине којом се Ђорђе поштапа.

Још један тренутак и – све је изгубљено!

– Мамо!

– Шта, брате?

– Мамо!... Ја.. ти...

Још мало па је – доцне!

– Мамо, не знам зашто, али ето видиш, ја...

Чујем како се затворише врата од капије и одсудно видим на лицу моје матере *онај* озбиљан израз који се на њој види само кад је говор о мојој женидби.

Још мање него мало, и све је пропало:

– Мамо!... мени се... допада ова девојка!

– Красно дете!

Разиђе се дим у соби. Нека давно невиђена светлост сину, и све замириша надом и поуздањем.

Ваљало је хитати. Ја сам увек разумевао своју матер, па и сад сам разумео да треба сад, и то одмах, кидати:

– Да их зовнем? – и ја поскочих вратима.

Али као Црвено море пред Мојсијем, тако се њена лепа и суха ручица испречи преда мном. – Кад јој погледах у очи, видех нешто огромно велико, али не разумем ни оволишно!

– Иди, ако ћеш! – рече она, и њен поглед раздвоји Црвено море. – Иди, ако ћеш! Бог га убио ко ти у том стане на пут!

Било је још толико времена да сам их могао вратити с капије, али се не макох с места, и као окамењен гледах у мајку.

– Иди! То је једно добро и честито дете! Знала сам јој и матер – красна жена! И Ђорђе је један по један човек! Он, ето, сад није низашто, али се још не да! И ја ти кажем,

– мамин глас поче емфатично да звони – и ја ти кажем да се он никад неће дати злу! Он је од *сѿарих људи*! Он је јунак и верује у Бога! Иди, ако ћеш!...

Али у њеним очима стајала је друкчија пресуда. Ја седох, саслушах је оборене главе.

Она као да паде у неки занос и као да себи самој или некоме другоме – а не мени – узе говорити:

– Таки сте ви сви, данашњи младићи! Не знате шта хоћете, па не знате ни шта радите!... Хај, хај, како су ваши стари *бејенисавали* девојке, а како се ви данас – *зальубљујете!* Сви ви, сви!...

Па онда, као да се трже из неког сна, плесну се рукама и окрете се мени, оштро ме гледајући у очи:

– Али наопако, да ти откуд не волиш Ђорђа, па да стога не узимаш њу?!... да откуд ти нећеш да учиниш њему све што човек може учинити, па дајеш – чисто ме срамота да кажем – па дајеш срце његовој ћерци? Девојци красној, поштеној, честитој, доброј кућаници; али девојци – разбери се, молим те! – коју си ти јуче први пут видео!... Само немој да мислиш да ја имам што против ње! Не, богами! Бог је велика заклетва!... Али ви, данашњи младићи!...

Онда се плесну руком по челу:

– Ох, шта ја, грешна у бога, радим!... Мећем девојци грану на пут!... Иди!... Иди!... Иди!...

Она ме очајно дохвати за руку, управо довуче до врата И отвори их! Ја ухватим њену руку и пољубим, па широм Отворим врата:

– Идем, мамо, овде је – страшан дим!

Кад изиђем у авлију, врућ, јак ветар духну и отвори капију. Ја изиђох на улицу. И као да у даљини видех пешеве од Ђорђевог капута како их носи ветар, и још као да чух два-трипут удар његове штаке о калдрму, па онда се опет све зави у облаке од прашине.

А оно тамо далеко пред њима, да није оно Јоца доктор?...

Чудно сам се осећао кад уђох у собу и видех маму у оном свечаном расположењу као кад прича:

„А шта ја теби, море, рекох, а? А ко се стара за она два црва!”

О Божићу, 1886.